

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

**Nicolai Cavssini Trecensis E Societate Iesv, De Eloqventia
Sacra Et Hvmana**

Caussin, Nicolas

Coloniae Agrippinae, 1626

De artificio implendæ periodi. Capvt XIII.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-68724](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-68724)

υνο(quas simplices continuationes nominamus) continentur. Quando enim membrum longitudinem, & flexum in fine habuerit, tunc vnus membri ambitus efficitur, vt

α15

Η γαρ σαφής φράσις πολὺ φῶς παρέχει
ταῖς ἄκροῦ των διανοίας ἔτι αὐτὴν multa
iunguntur membra, enitendum est, vt in-
col amplum, & dignitatis plenum cadat cir-
cumscriptione.

Vt verò periodus sit moderata, cautio adhibenda est, ne membris longius excurrentibus vitamur, aliò quia compositio immoderata, & ad intelligendum difficilis efficitur; Nam, neque ars poetica vltra hexametrum progressa est, nisi alicubi in paucis.

Atque vt redundantia orationem non decet, sic, neque exiguitas ob iciniam, & angustam nominum structuram, qualis hæc est, vita breuis, ars longa, præcepto occasio, quam ille κεκερματισμένω κ' εὐκαταφρόνητον vocat.

Hæc fermè nobilis sophista, qui profectò, dum maiores periodos omnes, quatuor hexametris circumscribit, videtur mihi de vestigiis magnitudine, aut paruitate decernere, an tequam corpus nouerit. Primum concipienda est mente sententia, deinde illa periodus, vt vestis accedet. Itaque, cum quis orator versetur in illo tenui, & climato genere dicendi, nec habet amplam rerum congeriem, mollioribus fermè numeris explet sententias, at verò, cum in rebus exaggeratis adiunctorum obuersatur multitudo, sæpissimè extra istas delicatiorum Rhetorum ripas, vibratus orationis impetus efferuescet.

Rectè dixit Xenophon ἀφικόνιο οἱ Ἕλληες ἐπὶ τῆ τηλεβοῶν ποταμῶν. οὗτος ἦν μέγας βου καλὸς δέ. Veniens Græci ad Teleboam fluium, hic magnus quidem non erat, amœnus tamen. & peruertit gratiam periodi, qui ita extulit, erat quidem ille magnitudine multis inferior, at ceteros amœnitæ longè antecellebat.

Peruertit, inquam, quorsum? quia pygmæo grandiores cothurnos aptare voluit, quàm pedis mensura pateretur.

At verò, si mihi non Teleboas, sed Tigris, aut Ister extra ripas efferuescens sit describendus, qui se vasto quodam impetu restagnans efferat petulantius, qui agros antea alendis frugibus mites, nunc desolatos obruat, qui sudatos tot mensibus agricolarum labores proterat, qui segetes in culmum iam erectas,

& lato partu luxuriantes decutiat, qui boues hauriat cum suis laboribus, qui supra miserorum agrèstium mapalia feratur ellisus, & torrens, qui obstantes frustra moles, per nexus operum manans excindat, qui insipulta etiam mortalium capita, & abreptos à complexu matrum paruulos communi ruina sepeliat, quis tunc me iubeat quatuor hexametris orationem circumscribere.

Prima igitur lex magnitudinis in periodo est circumscriptio sententiæ, & notionis, quæ est in mente; hæc si grauis est, & multarum rerum comitarum habet, longiores amplexus verborum; sin contra breuis, vel modica, vt in attenuato, & mediocri genere fieri solet, puerilis est ingenij diffusius extendere.

Deinde etiam in graui genere videndum est, ne longiores illæ periodi irrepant ex affectatione, sed necessitate quadam fluere videantur, ne multæ grandiores continuentur, ne elidant spiritum dicentis, ne ramentis, & quisquilijs, hoc est, minutis sensibus sint operta, & quasi bullatis nugis intumescant.

De artificio implendæ periodi.

CAPVT XIII.

Amplificandæ igitur periodi artificium plurimum confert ad eloquentiam, de quo hic pauca subiungam. Amplificatur autem periodus quinque modis.

Primò per definitionem.

Secundò per enumerationem.

Tertiò per interpretationem.

Quartò per congeriem, siue incrementum.

Quintò per adiuncta, siue per circumstantias.

I. Per definitionem: vt pro Milone Cicero cum posset dicere vidimus curiam incendi. Verbum illud definit, & ita amplificat. Vidimus templum Sanctitatis, amplitudinis, mentis consilij, publici caput vrbis, aram fortiorum, portum omnium gentium, sedem ab vniuerso populo Romano concessam vni ordini, inflammari, excindi, funestari.

II. Per enumerationem partium. Vt cum esset satis dicere, omnes lugent Clodium, tamen partibus ita enumeratis exornat. Publij Clodij mortem æquo animo nemo ferre potest. Luget Senatus, moeret equester

Q o

ordo

ordo, tota ciuitas confecta senio est, squalent municipia, afflictaur Coloniae, agri denique ipsi, tam beneficium, tam salutarem, tam mansuetum ciuem desiderant. Hac dilatandi ratio pulcherrima est, & praestantissima, cum totum in partes diducimus.

III. Per interpretationem. Ex verbo protrahitur oratio, cum, quod semel uno verbo dictum, idem alijs verbis eiusdem significationis repetitur: Sed magnus esse deherditiōis delectus: vt, An verò, iudices, vos soli ignoratis: vos hospites in hac vrbe versamini, vestrae peregrinantur aures, neque in hoc peruagato sermone ciuitatis versantur. Cicero 2. Philippic. Tu ingredi illam domum ausus es, tu illud sanctissimum limen intrare: tu illarum aedium Dijs penatibus os illud importunissimum ostendere? Huius generis apud Cicronem innumerabilia pene sunt exempla, & plura, quam apud Demosthenem.

IV. Per incrementum, siue congeriem, vt abiji, excessit, euasit, erupit: & ita multa synonyma à Cicrone congeruntur, quæ nihil faciunt ad interpretationem, ad amplificationem multum.

V. Per adiuncta, quæ septem enumerantur. Quis, quid, vbi, quibus auxilijs, cur, quomodo, quando.

Naturalia
vel fortunias.

Quis, significat personam, cuius adiuncta sunt, vel à natura, vel à fortuna. A natura, homini insunt animi, aut corporis bona, vel mala, animi bona sunt, virtutes, & scientiæ: mala, vitia, & ignorantia.

Ad eadem quoque pertinent omnes artes, & scientiæ, quibus quisque praeditus esse, & quarum vsus, aut bonus est, aut malus, præterea vis naturalis, & ingenium, indoles, memoria, & alia. Affectus, ira, odium, lenitas, amor, cupiditas, lætitia, metus, spes, dolor, misericordia, elementia, & alij. Corporis bona sunt proceritas, forma, dignitas in viris, venustas in foeminis, velocitas, pulchritudo, vires, valetudo, robur, sexus, & cætera.

Corporis mala sunt, nimia paruitas, enormis proceritas, deformitas, infirmitas, tarditas, mutilatio, claudicatio.

Fortunæ bona, aut mala sunt, nomen, genus, propinqui, affines, liberi, amici, educatio, studium, opes, honores, potestas, magistratus, libertas, diuitiæ, nobilitas, mores, &c. ex quibus quæuis notatio duci potest.

Quid, rem notat, factam, dictam, cogitam, opus, quod fit, fiet, aut factum est.

Vbi, designat locum, in quo res est, fuit, erit, fit, fiet, aut facta est.

Habet locus varias species exprimendas, quas commemorat Cicero in Partitionibus oratorijs, vt, si sit sacer, profanus, publicus, priuatus, commodus, incommodus, angustus, amplus, apertus, clausus, inferior, superior, munitus, immunitus. Tempora sunt pacis, & belli, induciarum, anni quoque partes enumerat: hyemem, ver, æstatem, autumnum, menses, hebdomadas, dies festos, nefastos, noctem, diem, &c.

Auxilium complectitur, præsidia, vires, causas adiuuantes, corporis, & fortunæ bona, instrumenta animata, vt feruos, admissivos, inanimata: vt sicam, gladium, hastam, tormenta. Quoties significat numerum quemcumque, aut iterationem rei factæ, aut faciendæ.

Cur, Causam maximè efficientem exprimit, aut finalem, aut facti, aut dicti: vt, quo consilio, cuius respectu, reipub. religionis, amicorum, rei priuatae, tyrannidis, Iuri, qua spe? quo meo? quo dolore? qua lætitia? &c.

Quomodo, indicat modum, quo res facta est, aut fit, aut faciendæ est, qui modus, aliquando designatur breuiter per aduerbia, per ablatiuos, per comparatiuos, per similitudines aliquando, latè, & copiose per alias circumstantias explicatur, vt, si mortis, aut pugnae modus referatur.

Quando, tempus refert, quo quidpiam fiet, aut factum est, in hoc genere sunt, tempora pacis, & belli, induciarum; anni partes, autumnus, hyems, ver, æstas, mensis, hebdomas, dies festus, nefastus, serenus, pluuus, nox, vespèr, mane, meridie.

Nunc illustre exemplum subijciam, quo artificium Ciceronis in eo deprehendas. Vis intruere quid possit ista amplificatio, sige tibi hanc periodum. Quæ præcatus sum cum consulem L. Muranum renuntiaui, eadem precor, & vt vos cum populo Romano consentiatis. Age, perspice nunc, vt est immutata per adiuncta, congeriem, &c.

Quæ præcatus sum à Dijs immortalibus, iudices, more, insurtoque maiorum: illo die, quo auspiciato comitis centuriatis Lucium Muranum Consulem renuntiaui, vt ea res mihi, magistratuique meo, populo, plebique Romanæ, bene, atque feliciter eueiret, eadem

dem precor ab isleem dijs immortalibus, ob eiusdem hominis, consultatum vna cum salute obtinendum. Et, vt vestrae mentes, atque sententiae, cum populi Romani voluntate, suffragijsque consentiant, eaque res vobis, populoque Romano pacem, tranquillitatem, otium, concordiamque adferat: Et ex eo licet videre, quae sit iusta periodi amplificatio, habenda enim est ratio perspicuitatis, nec multa sunt cum obscuritate promiscue agglutinanda, Cauendum quoque, ne dum amplificationis studio abducimur, periodus in nimiam magnitudinem exerceat, nisi forte sit distributio, aut enumeratio, & similes amplificationis figurae.

De delectu, & compositione nominum, ad venustandam periodum.

CAPVT XIV.

Cic. 3. de
or. n. 169.

A Genunc, quoniam protrahenda periodi rationem habes, quaeramus venustandae modum, is autem est duplex, in delectu scilicet, & compositione verborum: legenda sunt, vt praecipit Cicero, consonantia, grauius, lenia, nitida.

Consonantiora sunt superlatiua positiuus in graui praesertim genere dicendi: vt pro lege Manil. [Quamquam mihi frequens conspectus vester multo iucundissimus, hic autem locus ad agendum amplissimus est visus, Quiritites.

Item verbalia praestant plerumque, vt, *Dominatrix animi cupiditas*, consonantius est, quam si *dominam* dicas, *regnatorem Asia* grauius protulit Virgilius, quam *regem*.

Ad summum composita, vt grandiora sunt, sic vocaliora, pro Roscio Amer. [Parentum poenas a conseceleratissimis filijs repetunt. Sic, constuprate, permouere, excruciare, meliora sunt, quam stuprare, mouere, cruciare.

Grauiora sunt, quae maiorem vim, aut bonitatis, aut malitiae ostendunt, quaeque magis aut prodesse, aut nocere videntur.

Leniora sunt, si videntur sordida, & abiecta, licuit Martiali inquinato vocabulo vti, quod Cicero melius expressit per detractio-
Cic. de orat. nem confecti, consumptique cibi, nolo dici, morte Africani castratam esse Rempub. nolo

stercus curiae dici Glauciam, quamuis sit simile, tamen est vtroque deformis cogitatio similitudinis.

Hae vbi lecta fuerint vocabula, magno deinde artificio sunt coniungenda: siquidem felicissimus est dicendi modus, cui rectus ordo, aut apta iunctura, & cum his numerus, oportune cadit: quod si negligatur, plurimum de oratione detrahitur suauitatis. Sex vitia contra compositionem notat Cicero.

Primum est concursus, & hiatus vocalium, quae vastam, & incomptam orationem reddunt, vt; *Vacca aena amantissima*, Et, *Ego omni officio*, quanquam Ciceronianum est, sed in familiari colloquutione toleratur.

Secundum eiusdem litterae nimia assiduitas, quae rixetur in orationis commissura, vt; Rex Perfarum Xerxes pontum pedibus pertransiit. Aspera sane, & iniucunda haec oratio, propter asperos consonantium concursus: melius, si quis ita commutet; [Xerxes opulentissimus Rex Perfarum, cum in Graeciam venire decreuisset, super Hellespontum fabricato ponte, pedibus ipsum mare pertransiit.

Tertium, eiusdem verbi nimia assiduitas, vt; Nam cuius rationis ratio non extet, ei rationi ratio non est fidem habere.

Quartum, nimis crebra Homeoptota, vt; Veniunt flentes, plorantes, lachrymantes, obtestantes.

Quintum traiectio verborum, & transpositio inconcinna, quo in vitio est Lucilius poeta, vt saepe, tum in hoc versiculo:

Has res ad te scripsit Lucius missus Aeli.

Nec mirum, si stans pede in vno trecentos versus similes componebat. Affectata est autem ista compositio Mecenatis, *inter sacra mouit aqua fraxinos*, & ideo peruersa.

Sextum, longa verborum continuatio, & nimis proluxa periodus, quae & auditoris aures, & oratoris spiritum ledit, nisi tamen necessaria videatur aliquando perigraphae, quae est excessus supra iustam periodum, propter multiplicem partium enumerationem.

His adde amphibologiam orationis, & collidentia nomina, vt, *res eius a vna*, & multa monosyllaba leuius substantia, & si quae ex postrema syllaba antegressae dictionis, ac prima consequentis fiat nominis deformitas.

Ordo, & collocatio.

Ordo, & collocatio verborum hoc exigit, vt in simplicibus leuiori postponatur graui-